

Dr. Drago Žagar

Filozofska fakulteta v Ljubljani

K D O S O N A D A R J E N I U Č E N C I ?

Zanimanje za nadarjene otroke je zelo staro. Že Platon je predlagal izbor »nadarjenih« otrok, da bi tako prišli do najboljše možne vlade v Atenah. Turški sultan Mehmed Osvojitelj pa je v 15. stoletju ustanovil posebno šolo ali seraj, kamor so pošiljali najlepše, najmočnejše in najpametnejše otroke, ki so jih posebni odposlanci iskali po vsej državi in so kasneje prišli do najvišjih položajev v državi. Angleški naravoslovec Francis Galton pa je leta 1883 objavil tudi prvo znanstveno študijo o izvoru in razvoju genialnosti. In vendar se strokovnjaki do danes niso uspeli poenotiti niti glede terminologije, ki jo uporabljajo za označevanje nadarjenih otrok, niti glede definicije nadarjenosti, niti glede metod in postopka odkrivanja nadarjenih.

TERMINOLOGIJA

David George (1997) v svoji knjigi *Nadarjeni otrok kot izziv* omenja naslednje izraze, ki se uporabljajo v zvezi z nadarjenimi učenci: sposobni, nadpovprečno sposobni, izjemni, talentirani, boljši, nadarjeni, učenci z višjimi učnimi potenciali, učenci z višjimi akademskimi potenciali, bolj dojemljivi učenci. Avtor previdno zaključuje, da se ti izrazi morda vsi nanašajo na isto ali podobno skupino otrok, morda pa tudi ne.

Hallahan in Kauffman (1991) navajata tele izraze za nadarjenost:

- Zgodnja zrelost, ki se nanaša na izjemen zgodnji razvoj. Veliko nadarjenih otrok kaže zgodnjo zrelost na določenih področjih razvoja, kot so na primer: jezik, glasba, matematične sposobnosti, pa tudi v splošnem intelektualnem razvoju.
- Visoka zmožnost vpogleda – vpogled lahko definiramo kot ločevanje pomembnih od nepomembnih podatkov, iskanje novih in uporabnih načinov združevanja bistvenih podatkov in kot povezovanje novih in starih informacij na nov in uporaben način.
- Genij – izraz se včasih uporablja za opis specifične nadarjenosti na nekem področju, bolj pogosto pa za označevanje izjemno redkih intelektualnih sposobnosti (izjemno visokega IQ ali ustvarjalnosti).

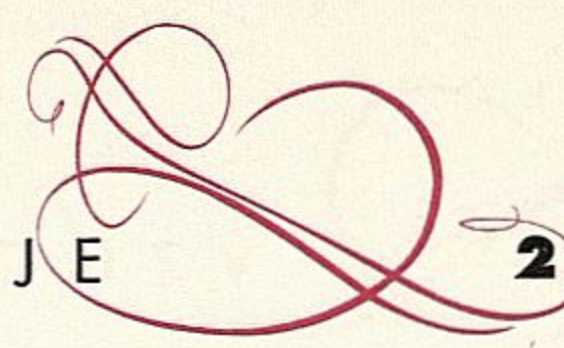
- Ustvarjalnost – nanaša se na sposobnost izražanja novih in uporabnih zamisli, na zaznavanje in razumevanje novih in pomembnih odnosov ter na odkrivanje še ne postavljenih pomembnih vprašanj.
- Talent – ponavadi opisuje posebno sposobnost, nadarjenost ali dosežek.
- Nadarjenost – nanaša se na kombinacijo kognitivnih oziroma intelektualnih sposobnosti, ustvarjalnosti in motivacije. Te lastnosti morajo biti dovolj izražene, da se otrok jasno razlikuje od večine vrstnikov in da mu omogočajo družbeno pomembne dosežke.

Ti različni izrazi povzročajo določeno zmedo pri poimenovanju skupine otrok, ki na določen način prekašajo svoje vrstnike. Poudariti pa je treba, da se vendarle za označevanje teh otrok najpogosteje uporabljata izraza: nadarjeni in talentirani.

DEFINICIJA NADARJENOSTI

Strokovnjaki so soglasni v splošnem opisu nadarjenosti. Vsi soglašajo, da so nadarjeni otroci tisti, ki v določenem pogledu prekašajo primerjalno skupino enako starih otrok. Do razhajanja pa prihaja, ko poskušajo definirati nadarjenost, in sicer v zvezi z naslednjimi vprašanji:

- Kako nadarjeni otroci prekašajo svoje vrstnike oziroma v čem so boljši od njih? Ali imajo višjo splošno inteligentnost, vpogled, so bolj ustvarjalni, imajo posebne talente, odlične ocene, so uspešnejši pri moralnem presojanju ali morda v več stvareh hkrati? Ali je morda vsak otrok nadarjen za nekaj, katera nadarjenost je najpomembnejša, katero nadarjenost naj posebej spodbujamo?
- Kako naj merimo nadarjenost? Ali naj jo merimo s standardiziranimi testi sposobnosti, s pomočjo sodb učiteljev, preteklih dosežkov v šoli in vsakdanjem življenju ali morda kako drugače? katerim tehnikam merjenja naj sploh zaupamo, s katerimi bomo poiskali tiste otroke, ki imajo samo potencial, da postanejo nadarjeni?
- Koliko morajo otroci presegati druge, da jih lahko imamo za nadarjene? Ali mora biti otrok boljši od

50, 80, 90 ali celo 99 odstotkov vrstnikov? Število nadarjenih otrok v populaciji se bo seveda gibalo glede na merilo, ki ga bomo postavili za nadarjenost. Kolikšen odstotek populacije torej želimo, da bo nadarjen?

- Kakšna naj bo primerjalna skupina? Ali naj bodo to vsi enako stari otroci v šoli, vsi otroci z istim etničnim in rasnim izvorom? Katera skupina naj služi kot standard?

Nadarjenost je torej določena z merili, ki jih postavimo za njeno opredelitev. In ker različni raziskovalci izhajajo iz različnih meril, je razumljivo, da prihaja do razhajanja v definiranju tega pojma.

Stankowski (1978) je razdelil definicije nadarjenih in talentiranih v pet skupin:

- Definicije, ki poudarjajo kot merilo nadarjenosti ponavljajočo se odličnost v eni od pomembnih človekovih aktivnosti. Nadarjeni naj bi bili tisti, ki dosledno izstopajo v dosežkih v eni takih aktivnosti.
- IQ definicije – tisti posamezniki, ki presežejo določeno število točk na IQ lestvici, so označeni kot nadarjeni. Takšna je na primer znana Termanova definicija, ki postavlja mejo za nadarjenost pri IQ 135 ocenjenem s Stanford-Binetovim testom. To definicijo so dolgo časa uporabljali v raznih študijah in pri vključevanju otrok v programe za nadarjene. V zadnjih letih pa se pojavljajo vedno pogostejše kritike na račun IQ kot edinega merila za definiranje nadarjenosti. Omenjena definicija ima naslednje pomanjkljivosti: ne upošteva kreativnih in umetniško nadarjenih posameznikov; ne upošteva nadarjenosti na posebnih področjih; zapostavlja nadarjene otroke iz drugačnega kulturnega okolja in nižjega socialno-ekonomskega statusa; otroci, ki ne dosežajo zahtevanega IQ, so lahko visoko ustvarjalni in visoko motivirani za sodelovanje v programu za nadarjene.
- Definicije, ki določajo nadarjenost na podlagi stalnega (fiksne) odstotka nadarjenih posameznikov v šoli ali v širšem okolju (občini, pokrajini itd.). Odstotek nadarjenih temelji bodisi na rezultatih, doseženih na testu inteligentnosti, povprečnem učnem uspehu ali pa na uspehu pri posameznih predmetih, zlasti pri matematiki in naravoslovnih predmetih. Merilo za nadarjenost je lahko blago (15 do 20 odstotkov nadarjenih) ali restriktivno (1 do 5 odstotkov nadarjenih).
- Definicije, ki poudarjajo izstopanje ali odličnost na posebnih področjih, kot so umetnost, glasba, matematika, naravoslovje ali druga posebna estetska ali akademska področja.
- Definicije, ki poudarjajo visoke ustvarjalne sposobnosti kot glavno merilo nadarjenosti.

Ena od znanih definicij nadarjenosti, ki je zapisana tudi v ameriškem zakonu za izobraževanje nadarjenih in talentiranih (Gifted and Talented Children's Education Act), je Marlandova. Po tej definiciji so »nadarjeni ali talentirani tisti otroci in mladostniki, ki so bodisi na predšolski stopnji, bodisi v osnovni ali srednji šoli pokazali visoke dosežke ali skrite potencialne na intelektualnem področju, na področju ustvarjalnosti, na specifičnih akademskih področjih, v vodenju ali v vizualnih ali izvajalskih umetnostih in kateri potrebujejo poleg rednega učnega programa tudi posebej prilagojene programe in aktivnosti« (Davis in Rimm, 1989, str. 18).

Ta definicija poudarja tri značilnosti nadarjenosti:

- nadarjenost je lahko splošna ali specifična,
- nadarjenost je lahko uresničena v izjemnih dosežkih ali potencialna,
- nadarjeni učenci potrebujejo poleg rednega programa tudi prilagojene programe in aktivnosti.

Definicija torej široko opredeljuje nadarjenost in je ni mogoče uvrstiti v nobeno posamično skupino definicij, ki jih navaja Stankowski. Kot taka tudi odpravlja pomanjkljivosti omenjene Termanove definicije.

Relativno nova je ideja, da nadarjenost ni neka stalna ali absolutna človekova značilnost. Posameznik je lahko nadarjen, če ima ustrezne pogoje za nadarjeno vedenje, ali z drugimi besedami, če poleg nadpovprečnih sposobnosti in ustvarjalnosti dobi tudi priložnost in spodbude za izjemno vedenje. Zato bi bilo morda bolje govoriti o posameznikih, ki kažejo nadarjeno vedenje kot pa o nadarjenih.

Skladno s to idejo Renzulli, Reis in Smith (1981) definirajo nadarjenost kot kombinacijo treh lastnosti:

- visokih sposobnosti (z visoko inteligentnostjo vred),
- visoke ustvarjalnosti (gre za sposobnost oblikovanja novih idej in njihove uporabe pri reševanju problemov),
- visoke predanosti nalogi (visoka stopnja motivacije in sposobnost pripeljati projekt do konca – videnje projekta skozi njegov zaključek).

Vse tri lastnosti so nujne za nadarjeno vedenje na kateremkoli področju.

Marlandova definicija ter definicija Renzullija, Reisa in Smitha opredeljujeta nadarjenost z različnih vidikov, vendar se med seboj dopolnjujeta. Prva dobro opredeli področja nadarjenosti in nadarjeno vedenje, druga pa intrapersonalne lastnosti, ki vodijo do nadarjenega vedenja. Obe skupaj dajeta dobre smernice za načrtovanje postopka odkrivanja nadarjenih otrok ter pedagoškega dela z njimi.

METODE ODKRIVANJA NADARJENIH OTROK

Strokovnjaki priporočajo različne metode odkrivanja nadarjenih otrok. Razhajanja med njimi izvirajo iz njihove presoje ustreznosti posameznih metod. Z nobeno posamično metodo ni mogoče povsem zanesljivo napovedati nadarjenosti.

Nekaterim strokovnjakom se zdijo primernejše ene, drugim pa druge metode. Passow (1986) navaja, da samo v ZDA uporabljajo več kot 65 različnih postopkov, ki ugotavljajo splošno intelektualno sposobnost, posebna šolska nagnjenja, umetniške interese, ustvarjalnost in smisel za vodenje.

Še največje poenotenje je doseženo v uporabi testov inteligentnosti. Individualni testi inteligentnosti (npr. Wechslerjeva lestvica inteligentnosti za otroke, WISC – R) se smatrajo za najboljši posamični napovedovalec akademske nadarjenosti. Toda, ker je testiranje s temi testi drago in zamudno, pogosteje uporabljajo skupinske teste inteligentnosti, ki pa so manj zanesljivi oziroma podcenjujejo otroke z visokim IQ. Skupinski testi so primerni za presejanje (screening) tistih otrok, ki bi lahko bili nadarjeni.

V zvezi z uporabo testov inteligentnosti pa se pojavlja tudi vprašanje, kako visoko postaviti mejo za nadarjenost. Mnoge ameriške šole obravnavajo kot nadarjene tiste učence, ki dosežejo na testu inteligentnosti zgornje 3 odstotke točk v svoji etnični skupini oziroma imajo IQ 130 ali višji. V ameriškem zakonu o izobraževanju nadarjenih in talentiranih pa je zapisano, da je v šolski populaciji 3 do 5 odstotka nadarjenih otrok. Zakon namreč upošteva širšo Marlandovo definicijo, ki ne reducira nadarjenosti samo na visok IQ.

Renzulli (1982) nasprotuje tako restriktivnemu merilu, kajti prepričan je, da je v šolski populaciji več nadarjenih otrok, in sicer od 15 do 20 odstotkov. Svoje mnenje utemeljuje z naslednjimi argumenti in izsledki raziskav:

- v tej skupini je mogoče pričakovati posameznike z visoko stopnjo ustvarjalne produktivnosti, zmerno visoke sposobnosti (ne nujno ekstremno visoke) pa so skupaj z ustvarjalnostjo in motivacijo porok za nadarjeno vedenje;
- izsledki raziskav kažejo, da je večina aktivnosti, ki jih namenjamo zgornjim 3 do 5 odstotkom nadarjenih učencev enako primerna tudi za večjo skupino;
- učenci, ki na testih inteligentnosti dosežejo zgornjih 20 odstotkov točk, so sposobni visoke učne aktivnosti, zato so prvi kandidati za zahtevnejše programe.

Zdi se, da so odstotki nadarjenih, ki jih navaja Renzulli, bližje realnosti. Upoštevati je treba namreč, da so otroci lahko nadarjeni na mnogih področjih

in da verjetno vseh področij, ki zahtevajo posebne talente, niti ne poznamo. V družbi se od časa do časa tudi pojavljajo nove aktivnosti, za katere je potrebna nadarjenost.

Pri odkrivanju nadarjenih učencev pogosto upoštevajo tudi mnenje učiteljev. Le-ti naj bi bili sposobni odkriti od 45 do 60 odstotkov teh učencev. Ko so jih dodatno usposabljali, pa so pravilno odkrili kar 86 odstotkov nadarjenih (Gear, 1987; Denton in Postlethwait, 1985, po Georgeju). Ti odstotki niso tako nizki, da bi učiteljevo mnenje lahko preprosto zanemarili.

Učitelj ima v primerjavi s testi to prednost pri odkrivanju nadarjenih učencev, da spoznava učence v realni situaciji med vzgojno-izobraževalnim procesom, in to skozi več let. Po drugi strani pa se pri učiteljevem presojanju učencev lahko pojavijo določene subjektivne napake, česar tudi ne kaže spregledati, ko izbiramo nadarjene.

V zadnjem času strokovnjaki zelo priporočajo uporabo testov ustvarjalnosti. To je posledica spoznanja, da ima inteligentnost več »obrazov« in da testi inteligentnosti ne merijo vseh. Tradicionalni testi inteligentnosti zahtevajo predvsem deduktivno mišljenje, ki je v skladu z neko ustaljeno logiko, medtem ko so testi ustvarjalnosti odprti in dopuščajo več možnih odgovorov. Torrance (1962) ugotavlja, da bi spregledali kar 75 odstotkov otrok, ki dosežajo visoke rezultate na testih ustvarjalnosti, če bi nadarjene izbirali samo na podlagi testov inteligentnosti in bi bilo merilo za nadarjenost zgornjih 20 odstotkov doseženih točk. Z uporabo testov ustvarjalnosti pri odkrivanju nadarjenih otrok torej razširjamo pojem nadarjenosti. Ustvarjalnost se danes smatra za eno bistvenih značilnosti nadarjenosti.

Kljub temu pa teste ustvarjalnosti še vedno razmeroma redko uporabljajo pri odkrivanju nadarjenih otrok. Razlog je predvsem v zamudnem in zahtevnem vrednotenju teh testov, obstajajo pa tudi pomisleki glede ustreznosti njihovih merskih karakteristik.

Pri odkrivanju nadarjenih otrok upoštevajo še mnoge druge vire informacij: rezultate testov znanja, šolske ocene, oceno staršev, samooceno, oceno učenčevih izdelkov ... Nekateri (Sisk, 1988) priporočajo študijo primera, to je zbiranje in upoštevanje več vrst informacij o otrocih: testnih rezultatov, šolskih ocen, ocen izdelkov, projektov in portfeljev, poročil in mnenja učitelja, samoocene itd. Ta metoda je, če jo ocenjujemo s strokovnega vidika, gotovo najboljša, saj nam omogoča vsestransko spoznavanje učencev. Toda v praksi je težko izvedljiva, ker je zelo zamudna. Potrebno je torej poiskati takšen postopek odkrivanja nadarjenih otrok, ki bo izvedljiv in strokovno še sprejemljiv.

In še eno dilemo v zvezi z odkrivanjem nadarjenih otrok je treba omeniti. Različna mnenja obstajajo tudi o tem, kako zgodaj začeti odkrivati te otroke: ali morda že na predšolski stopnji, ob vstopu v šolo ali v poznejših razredih. Če začnemo s postopkom odkrivanja prezgodaj, potem tvegamo večjo možnost napake zaradi hitrega in težje predvidljivega razvoja pri mlajših otrocih, poleg tega so pri nižji starosti tudi testne preizkušnje manj zanesljive. Če pa odkrivanje nadarjenih preveč odložimo, se lahko zgodi, da bo pedagoška intervencija prepozna, kar bo ogrozilo njihov optimalni razvoj. To dilemo lahko razrešimo z mehkejšim pristopom k odkrivanju nadarjenih otrok na predšolski stopnji in v začetnih razredih osnovne

šole, z opazovanjem in upoštevanjem druge že obstoječe evidence o otrocih. Takšen pristop nam sicer bolj omogoča evidentiranje otrok, ki bi bili lahko nadarjeni, vendar zadošča za prilagajanje vsebin in oblik dela nadarjenim v okviru notranje diferenciacije, ki je edina primerna za mlajše otroke. Nadarjenost starejših otrok pa je potrebno dodatno preveriti tudi s testnimi in drugimi metodami.

Poskušajmo na koncu tega prispevka odgovoriti še na naše naslovno vprašanje: Kdo so nadarjeni učenci? Naš odgovor je, da so to tisti učenci, ki glede na standarde okolja, v katerem živijo prekašajo večino svojih vrstnikov na enem ali več sorodnih področjih ali pa imajo za to ustrezne potencialne.

LITERATURA

Davis, G. A. in Rimm, S. B. (1989). *Education of the gifted and talented*. New York: Prentice Hall.

George, D. (1997). *Nadarjeni otrok kot izziv*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Glogovec, Z. in Žagar, D. (1990). *Nadarjeni otroci v vrtcu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Hallahan, D. P. in Kauffman, J. M. (1991). *Exceptional Children*. New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs.

Passow, A.H. (1985). *Obrazovanje nadarenih*. V: *Perspektive obrazovanja 2*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Travers, J. F., Elliot, S. N. in Kratochwill, T. R. (1993). *Educational Psychology. Effective Learning*. Madison: Brown Benchmark.

Woolfolk, A. E. (1993). *Educational Psychology* (5. izd.). Boston: Allyn and Bacon.

modeli poučevanja in učenja

V zbirki **Modeli poučevanja in učenja** je leta 1998 izšla publikacija

Nadarjeni, šola, šolsko svetovalno delo,

v kateri vrsta avtorjev (T. Bezić, F. Strmčnik, I. Ferbežer, N. Jausovec, B. Dobnik, J. Artač, S. Bragato, N. Nanut Brovč, N. Pahor, N. Skrt Leban) objavlja pregled najsodobnejših znanstvenih spoznanj o nadarjenosti, možnostih spodbujanja nadarjenih otrok in mladostnikov, o etičnih dimenzijah dela za nadarjene in z njimi ter nekaj preizkušenih modelov dela z nadarjenimi. Delo bogati tudi bogat izbor domače in tuje literature s tega področja.

Zbornik je tudi obvezno gradivo za seminarje o odkrivanju in delu z nadarjenimi, ki jih vsako leto razpisuje ZRSŠ. Cena izvoda je 2000 tolarjev.

modeli poučevanja in učenja

T. Bezić, F. Strmčnik, I. Ferbežer, N. Jausovec, B. Dobnik,
J. Artač, S. Bragato, N. Nanut Brovč, N. Pahor, N. Skrt Leban

Nadarjeni, šola, šolsko svetovalno delo

ŠOLSKO SVETOVALNO DELO

Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Naročila sprejema:

Zavod RS za šolstvo, Poljanska cesta 28
1000 Ljubljana, faks: 01 3005 199